

Wat betekent jong-zijn vandaag?

Inleiding op Themanummer Jeugd

Els Kuiper, Bruno Vanobbergen & Wiel Veugelers

URN:NBN:NL:UI:10-1-100850

De voorbije zomer organiseerde een aantal Vlaamse jeugdorganisaties de “Hangman”-campagne. Onder het moto “Niet alle bananen zijn krom, niet alle Nederlanders gierig, en niet alle rondhangende jongeren vandalen” wilde men het rondhangen van jongeren in de publieke ruimte op een meer positieve manier belichten. Men vroeg aandacht voor het rondhangen van jongeren als fenomeen, zonder het onmiddellijk als een maatschappelijk probleem te definiëren. De campagne wilde daarmee een tegengewicht vormen voor initiatieven als de Mosquito, een toestel dat heel hoge signalen uitstuurt om zo jongeren van bepaalde plaatsen te verdrijven. In hun aandacht voor een meer positieve benadering van rondhangende jongeren staan de jeugdorganisaties niet alleen. In Nederland bijvoorbeeld formuleerde de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling in 2008 het advies “Tussen Flaneren en Schofferen”, waarin men sterk pleit voor een constructieve aanpak van het fenomeen hangjongeren. De kernboodschap van het advies luidt dat politici en beleidsmakers zich niet te gemakkelijk moeten laten leiden door hypes en incidenten rond (hang)jongeren.

De maatschappelijke en politieke discussie over hangjongeren is in meerdere opzichten illustratief voor de wijze waarop het discours over jongeren vandaag vorm krijgt. Het imago van jongeren in de samenleving lijkt daarbij alle ken-

E. Kuiper, dr., universitair docent Vrije Universiteit Amsterdam, afdeling Onderwijspedagogiek en Opvoedingsfilosofie.

B. Vanobbergen, dr., docent Universiteit Gent, vakgroep Pedagogiek, en Kinderrechtencommissaris van de Vlaamse Gemeenschap.

W. Veugelers, prof. dr., hoogleraar Educatie Universiteit voor Humanistiek en universitair hoofddocent Universiteit van Amsterdam, Instituut voor de Lerarenopleiding.

Correspondentieadres: **W.Veugelers**, ILO, Universiteit van Amsterdam, Spinozastraat 55, 1018 HJ Amsterdam, e-mail w.m.m.h.veugelers@uva.nl.

Thema

merken van een rollercoaster te vertonen. Sommigen vinden dat het voor jongeren te snel gaat, anderen klagen dat de jeugd hen ontsnapt. Het ene ogenblik kan men lachen om jongeren, op andere momenten primeert de angst en de weerzin. Zo worden jongeren de ene keer verguisd, en de andere keer als belangrijke trendsetters naar voren geschoven.

De voorbije decennia is er een grote aandacht ontstaan voor jeugdcultuur en voor haar diversiteit aan subculturen. Eind jaren zeventig heeft het onderzoek van het toenmalige Centre voor Contemporary Cultural Studies in Birmingham de aanzet gegeven tot meer etnografische vormen van jeugdstudies, daarna veelal aangeduid als 'Cultural Studies'. Deze onderzoeken lieten zien hoe jongeren op een actieve en interactieve wijze betekenis gaven aan hun leven en daarbij tegelijkertijd zich culturele tradities eigen maken en deze transformeerden. Hebdidge sprak van een 'bricolage' van stijlen. Een dergelijke vorm van cultuuretnografisch onderzoek sprak in Nederland sterk tot de verbeelding, zie bijvoorbeeld de themanummers van *Psychologie en Maatschappij* en *Te Elfder Ure*. Het zelf verrichten van dergelijk onderzoek bleef veelal beperkt tot incidentele artikelen. Toch zijn er in de jaren tachtig interessante etnografische proefschriften verschenen van Hazekamp over hangjongens, Naber over samen-zijn van meisjes en Te Poel over toekomstperspectief. Voor Vlaanderen gelden het onderzoek van Delrue en Hillewaere over jeugdcultuur in relatie tot de school en het onderzoek van Soenen over jeugdcultuur in relatie tot de stad als inspirerende voorbeelden. Al deze onderzoeken tonen heel duidelijk het samenspel tussen jongeren en hun omgeving aan. Natuurlijk ondergaan jongeren invloeden van de politiek, de economie en de media, maar tegelijkertijd presenteren zij zich heel expliciet als actief vormgever van hun eigen cultuur. Jongeren creëren zo hun eigen manier van leven. Zij consumeren dus niet kritiekloos, maar boetseren en bricoleren met wat hen wordt aangereikt en gebruiken dat om binnen hun eigen groep een identiteit en cultuur te creëren.

Een interessante vaststelling is dat deze benadering van jeugdculturen de voorbije jaren ook binnen commerciële omgevingen een enorme opmars heeft gekend. Trendwatchers, coolhunters en marketeers trekken massaal de straat op om het creatieve gebricoleer van jongeren in kaart te brengen. Bedrijven als Trendwolves in Vlaanderen en Motivaction in Nederland organiseren bijvoorbeeld focusgesprekken met jongeren, interviewen jongeren met de videocamera op straat, posten bij progressieve scholen en stellen 'trendlabs' in. Zij verzamelen voortdurend informatie over entertainment, mode, muziek en uitgavepatronen bij jongeren. Samen met vele andere bureaus voorzien zij zo grote bedrijven van up to date informatie en brengen op frequente basis studies uit over de lifestyle van diverse groepen jongeren.

Zo sterk als jongeren in de media het beeld van mode, lifestyle en nieuwe trends bepalen, zo gering is de positieve aandacht in diezelfde media voor hun dage-

lijkse leefwereld, hun problemen, hun verlangens. Zoals Jan Van Den Bulck het ooit op een jongerencongres formuleerde: de berichtgeving over jongeren is zoals die over Rusland, als er eens iets over wordt verteld, is dat meestal negatief. Waar kinderen doorgaans op heel wat krediet kunnen rekenen omdat men ze toch zo lief en schattig vindt, liggen de kaarten voor jongeren helemaal anders. De discussies over jongeren en hun leefwereld baden in een sfeer van morele paniek, waarbij de jongeren keer op keer lijken samen te vallen met de maatschappelijke problemen waarmee we dagelijks geconfronteerd worden. Een tekort aan sport, ongezonde voeding, gewelddadig gedrag, het lijken enkel problemen van en bij jongeren. Het resulteert in een sterk negatieve perceptie van 'de jeugd' en zorgt onder meer voor een zekere onverdraagzaamheid tegen de opgroeiende jongere die tracht tijd en ruimte voor zichzelf te claimen.

Ook de pedagogiek worstelt met het beeld van jongeren en met de vraag wat relevante opvoedingsdoelen zijn. Pedagogen formuleren idealen en ontwikkelingstrajecten waaraan jongeren dienen te voldoen. Als normatieve wetenschap is het logisch dat de pedagogiek idealen formuleert en de ontwikkeling van jongeren probeert te sturen. Binnen de pedagogiek wordt echter ook erkend dat deze normalisering kan leiden tot een disciplinerende die te weinig ruimte biedt voor een meer dynamische en door jongeren zelf bepaalde sturing van hun ontwikkeling. Een dergelijke kritiek op systeemdwang gaat veelal samen met het kiezen voor een kindgerichte benadering waarbij vanuit een romantisch beeld van ontplooiing jongeren ontluiken en een invulling geven aan hun eigen leven. Deze kindgerichte benadering op haar beurt wordt weer bekritiseerd omdat zij zich te weinig rekenschap geeft van de invloed van de omgeving en de jongeren onvoldoende leert om te interacteren met die omgeving. Een meer sociaal-constructivistische benadering waarin jongeren bij een toenemende mate van zelfsturing actief participeren in sociaal-culturele praktijken lijkt daarom een evenwicht te bieden tussen het individu en de omgeving; tussen eigen doelen en doelen vanuit de opvoeding. Een beeld van jongeren die op een actieve, reflexieve en dialogische wijze invulling geven aan hun leven en daarbij zich verhouden tot pedagogische doelen die zij accommoderen en transformeren lijkt meer recht te doen aan het opgroeien van jongeren in de moderne Westerse samenleving.

Niet alleen is door dergelijke meer sociaal-constructivistische visies op ontwikkeling en leren de complexiteit van het opgroeien erkend, ook de context waarin jongeren opgroeien is door globalisering en informatietechnologie complexer geworden. In haar boek 'Door een Hollandse winter' beschrijft Caroline Hanken hoe aan het einde van de 18de eeuw in Geldermalsen een paar mensen met een telescoop in een toren klommen om te kijken hoe zich 20km verderop in Den Bosch een veldslag tussen Nederlandse en Franse troepen ontwikkelde. Nu komen alle veldslagen 'life' de eigen wereld binnen en zit je er midden in. Ook kun je jezelf overal virtueel positioneren. De wereld treedt jouw leven bin-

nen en jij in de wereld. Horizonverruiming, een toename van diversiteit, meerdere mogelijkheden en meervoudige identiteiten ontwikkelen zich haast op een natuurlijke wijze. Je zou denken, een verademing om in zo'n rijke omgeving op te groeien. Tegelijkertijd is het opgroeien hierin complex en een grote en intensieve opgave voor jongeren.

Het is dan ook niet verbazingwekkend dat er weer pleidooien komen voor meer kwalitatief onderzoek. Het CCCS onderzoek kwam in de belangstelling doordat zij zich bezig hielden met heftige en voor vragenlijst moeilijk toegankelijk groepen zoals de opkomende voetbalhooligans, vroegtijdige schoolverlaters en rockers. Het is opvallend dat de wens en de mogelijkheid voor meer participerend onderzoek en onderzoek waarin jongeren zelf hun narratieven kunnen vertellen steeds naar voren komt als ontwikkelingen complex zijn en vanuit de samenleving als problematisch worden gezien, bijvoorbeeld hangjongeren, meisjes en vrije sex, gevaren van internet en politieke desinteresse. Nieuwe vormen van samen jong zijn die niet lijken te passen in de samenleving van opvoeders. Als de opvoedingsidealen niet zo gemakkelijk te verwezenlijken zijn en als getallen niet voldoende inzicht geven dan mogen de verhalen komen en worden jongeren gezien als actieve betekenisverleners van hun eigen wereld. Wij zouden graag zien dat er een permanente aandacht en waardering is voor zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek.

Onderzoek onder jongeren is gebaat bij zowel onderzoekers die dicht bij de leeftijdsgroep staan als onderzoekers die de nodige distantie hebben. Als onderzoeksgemeenschap hebben wij ook de verantwoording om te zorgen voor nieuwe generaties onderzoekers. Als wetenschappers die zich dagelijks over het zijn en welzijn van jongeren buigen, is het belangrijk om ook op onderzoeksvlak het perspectief van jongeren te bewaken. Dat is alvast een belangrijke doelstelling van dit themanummer dat peilt naar de betekenis van jong-zijn vandaag. Wij hebben dan ook actief gezocht naar jeugdige jongerenonderzoekers. Onderzoekers die, veelal in een promotietraject, intensief bezig zijn met wat betekent om vandaag jong te zijn. De diverse onderzoeksprojecten zijn in verschillend stadium waardoor soms de nadruk ligt op resultaten en soms op het theoretisch kader dat is ontwikkeld. Ook de subjectieve beleving van de jongeren zelf komt daardoor nog niet in alle bijdragen tot volle ontplooiing.

Bij de vijf artikelen in dit themanummer is sprake van twee invalshoeken: enerzijds de invalshoek van de jongeren zelf, hun leefwereld en wijze van met elkaar omgaan; en anderzijds de invalshoek van de verwachtingen die de samenleving van jongeren heeft.

De eerste drie artikelen zijn grofweg te rangschikken onder die eerste invalshoek.

Het eerste artikel, geschreven door Linda Duits, heeft wellicht het meest van alle bijdragen betrekking op de binnenwereld van een specifieke jeugd-

subcultuur, en wel die van jonge meisjes op de grens van basis- en voortgezet onderwijs. Duits biedt op basis van etnografisch onderzoek inzicht in die alledaagse meisjescultuur: gewone meiden die met elkaar praten over gedrag en uiterlijk – twee belangrijke thema's in hun leven. Ze gebruikt daarbij het concept *interpretatieve repertoires* om te laten zien hoe identiteit in onderhandeling met anderen tot stand komt. De meisjes in haar onderzoek maken gebruik van vier repertoires die bij elkaar de normen laten zien die voor hen belangrijk zijn – bij zowel de vorming van hun eigen identiteit als de wijze waarop ze naar andere meisjes kijken. Die repertoires vullen elkaar aan, maar zijn deels ook onderling tegenstrijdig; een andere context kan vragen om een andere repertoire. Duits laat met behulp van veel voorbeelden heel mooi zien hoe de identiteit van meisjes in interactie met elkaar en reflexief tot stand komt. Praten over elkaar, klasgenoten en beroemdheden leidt tot een gedeeld begrip van wat normaal en niet normaal is, van wat authentiek en 'nep' is.

In het tweede artikel, van Iliass El Hadioui, staat eveneens een specifieke subcultuur centraal, en wel de Rotterdamse straatcultuur als voorbeeld van een stedelijke jongerencultuur. El Hadioui gebruikt de casus van de Rotterdamse straatcultuur om zijn pleidooi voor een nieuw stadssociologisch perspectief op jeugdculturen te illustreren en kracht bij te zetten. Op basis van theoretisch-sociologische inzichten komt hij tot de conclusie dat de stadssociologie op dit moment een te sterke en eenzijdige focus heeft op etniciteit en etnische culturen, en lijdt aan 'sociologische blindheid' met betrekking tot de rol die de stedelijke cultuur heeft bij de vorming van menselijk gedrag. El Hadioui illustreert zijn stelling met empirisch materiaal, afkomstig van observaties van jongeren in onderwijsinstellingen in Rotterdam. Hij laat zien dat de straatcultuur samengesteld is uit culturele elementen uit verschillende contexten, en niet gekoppeld is aan een bepaalde etnische achtergrond. Het betreft in de eerste plaats een stedelijke cultuur, gekenmerkt door onder meer masculien gedrag, het gebruik van straattaal en een materialistische oriëntatie. El Hadioui bespreekt vervolgens de 'mismatch' tussen straatcultuur en schoolcultuur, en de noodzaak voor pedagogen en onderwijskundigen om een antwoord te zoeken op de vraag hoe hiermee om te gaan.

Ook in het artikel van Asli Ünlüsoy, Mariëtte de Haan en Kevin Leander staat de leefwereld van jongeren centraal. Hun invalshoek is niet een specifieke jeugdcultuur, maar de grote plaats van 'online' netwerken in de leefwereld van alle jongeren in een digitale samenleving. Ünlüsoy et al. stellen dat dergelijk gebruik van nieuwe technologieën nieuwe vormen van leren mogelijk maakt, niet alleen (of wellicht juist niet) binnen de formele onderwijssetting – jongeren doen via sociale netwerken veel informele leerervaringen op. De auteurs beschrijven hoe jongeren deze netwerken gebruiken en analyseren aan de hand van de specifieke kenmerken van netwerken zoals hypertext en flexibiliteit wat de implicaties zijn voor het leren van jongeren. Juist die kenmerken laten zien dat een kloof ontstaat met de tijd- en plaatsgebonden, lineaire en voorgestructureerde leeromgeving die de schoolomgeving biedt. De auteurs pleiten dan ook

voor meer erkenning van en onderzoek naar de wijze waarop leren in dergelijke informele settings plaatsvindt en gaan daarbij tevens na welke consequenties deze vormen van leren zouden moeten hebben voor de theorievorming op het gebied van onderwijs en leren.

Het themanummer wordt afgesloten met twee bijdragen die niet zozeer de leefwereld van jongeren zelf betreffen, maar de wijze waarop jongeren (leren) participeren in de democratische samenleving.

Het artikel van Isolde de Groot biedt een theoretische verkenning van de dimensies van burgerschap die Nederlandse jongeren moeten ontwikkelen, om zowel bereid als in staat te zijn het democratische karakter van de samenleving te ondersteunen en verder te brengen. Uitgangspunt is een pluriforme samenleving waarin democratie en diversiteit met elkaar verstrengeld zijn en waarin derhalve een 'echte' democratische burger zowel democratie als diversiteit positief waardeert. De auteur komt met behulp van een verkenning van literatuur op het terrein van typen burgerschap en condities voor burgerschap en burgerschapsvorming tot een model van vijf dimensies. De Groot wijst onder andere op het belang van morele sensitiviteit, interne en externe efficacy en op empathie, betrokkenheid en connectie. Het model wordt vervolgens gebruikt voor empirisch onderzoek naar de rol die democratisch burgerschap speelt in het leven van jongeren; in dat onderzoek zal het model tevens onderzocht worden op validiteit: is het inderdaad geschikt voor het inzichtelijk maken van de attitude ten opzichte van democratie en diversiteit die jongeren ontwikkelen en de problemen die ze daarbij ervaren.

Ook in het laatste artikel, van Sarah Herbots en Mark Elchardus, staat de ontwikkeling tot democratisch burgerschap centraal, en wel specifiek de rol die politieke participatie daarin heeft. Het artikel biedt een Vlaamse invalshoek en beschrijft de resultaten van een empirisch onderzoek naar de mate waarin Vlaamse jongeren participeren in de politiek. De auteurs toetsen daarin eveneens de negatieve beeldvorming van de huidige generatie jongeren als een passieve en niet-maatschappelijk geëngageerde generatie. Het onderzoek betrof een representatieve steekproef van Vlaamse jongeren tussen de 14 en 30 jaar oud en richtte zich specifiek op het groeiproces van politieke betrokkenheid naar leeftijd, en de eventuele ongelijkheden die daarbij optreden tussen jongeren uit verschillende onderwijsvormen. De resultaten van het onderzoek laten zien dat Vlaamse jongeren tijdens de adolescentie een groei naar democratisch burgerschap doormaken, wat het beeld van een op zichzelf gerichte ik-generatie enigszins nuanceert. De auteurs concluderen echter ook dat er bij dit proces grote verschillen zichtbaar zijn naar onderwijstype: de beschreven groei doet zich veel manifesteren voor in de hogere onderwijstypen. De auteurs concluderen dat ongeacht de oorzaak hiervan, het onderwijs een rol kan spelen om deze verschillen kleiner te maken.